

Dinar Şehri'nde Kuruluş, Gelişme, Nüfus ve Fonksiyonel Özellikler

Kadir TEMURÇİN*

ÖZET

İdari açıdan Afyon iline bağlı bir ilçe merkezi olan Dinar, Akdeniz Bölgesi'nin Göller Yöresi sınırları içerisinde yer almaktadır. Şehir, Akdağ ve Samsun dağlarının yamaçlarına kadar uzanmakta ve Büyükmenderes nehrinin iki kaynağını içerisinde bulundurmaktadır. Afyon-Antalya, Isparta-Denizli ve Konya-Denizli karayollarının kesişme noktasında kurulan Dinar ilçe merkezi, bu özelliği ile kendisine bağlı yerleşmelerin hem idari hem de ticari merkezi durumundadır. Şehir, bu karayolu ulaşım güzergâhları yönünde gelişme göstermiştir. Ancak tarih boyunca şehrin kurulduğu alan ve çevresinde, şehrin gelişimini zaman zaman kesintiye uğratan depremler meydana gelmiştir. Dönemler itibariyle yıkıcı özelliğe sahip olmuş depremlerden sonuncusu, hem maddi hem de insan kaybı açısından önemli hasarlar bırakmış olan 1 Ekim 1995 depremidir. Depremlerden sonra yaşanan göçlere rağmen Dinar Şehri'nde, 1927 yılında 2732 kişi olan nüfus, 2007 yılında 24340 kişiye yükselmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dinar, Şehir, Deprem, Nüfus, Fonksiyon.*

The Foundation, Development, Population and Functional Characteristics in The City Of Dinar

ABSTRACT

Dinar which is a county borough administratively connected to the province Afyon is in the borders of Göller Yöresi (Lake District) of Mediterranean Region. The city lies up to the sides of the mountains Akdağ and Samsun and has the two springs of the river Büyükmenderes. Dinar county borough which has been founded at the intersection point of the highways of Afyon-Antalya, Isparta-Denizli and Konya-Denizli is both the administrative centre and the principal place of business of the settlements around it. The city has developed in the direction of these highways. However, there has been earthquakes in the area where the city was founded and around the city which sometimes prevented the city's development throughout history. In consideration of periods, the last earthquake which was destructive was the 1 October 1995 earthquake which left damage in terms of both financial loss and human lost. In spite of the immigrations after the earthquakes, the population that was 2732 in the year of 1927 rose to 24340 in the year of 2007.

Key words: *Dinar, city, earthquake, population, function.*

* Yrd.Doç.Dr., S.Demirel Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Coğrafya Böl, Isparta. [kkadir@fef.sdu.edu.tr](mailto:kadir@fef.sdu.edu.tr)

Giriş

Çalışma konusunu oluşturan Dinar Şehri, Afyonkarahisar İli'ne bağlı Dinar İlçesi'nin idari merkezi konumunda bulunmaktadır. Dinar İlçesi, kuzeyde Kızılören ve Sandıklı, kuzeydoğuda Şuhut, doğu ve güneydoğuda Senirkent ve Uluborlu, güneyde Keçiborlu, batı ve güneybatıda Basmakçı ve Evciler, kuzeybatıda ise Çivril ilçeleri ile çevrilidir. Dinar Şehri, Akdeniz Bölgesi'nin Göller Yöresi'nin kuzeybatısında yer almakta ve aynı zamanda Isparta-Denizli, Afyon-Denizli, Konya-Denizli ve Afyon-Antalya karayollarının kesişme noktasında bir kavşak merkezinde bulunmaktadır(Şekil 1). Dinar Şehri, Antik çağlarda Kelenia, Hellenler döneminde Apameia(Apameia Kibitos), Osmanlılar zamanında Geyikler ve 1912 tarihinden sonra ise Dinar olarak adlandırılmıştır.

Dinar Şehri, B.Menderes nehri kaynaklarından ikisi; Suçikan ve Düden kaynaklarının içerisinde bulunduğu bir alanda yer almaktadır. Şehir, Dinar-Çivril depresyonunun doğusunda, 850-1000m. arasında değişen yükselti aralığında, kuzeybatı ve güneydoğu yönünde uzanan Akdağ'ın batı ve Samsun dağının ise güney yamaçlarında kurulmuştur(Şekil 1).

Göller Yöresi sınırları içerisinde kabul edilen çalışma sahası, Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş karakteri gösteren bir alanda bulunmaktadır. Dinar Şehri ve çevresinde, özellikle Büyük Menderes vadisinden gelen ılıman hava, iklim elemanları üzerinde etkili olmaktadır. Yıllık ortalama sıcaklık 12,7°C, en soğuk ay 2,8°C ile Ocak ayı, en sıcak ay 23,7°C ile Temmuz ayıdır. En yüksek ve en düşük sıcaklık değeri farkı ise 20,9°C'dir. Çalışma alanında, yıllık ortalama yağış 448,4 mm'dir. En çok yağış ilkbahar, en düşük yağış ise yaz mevsiminde düşmektedir.

Dinar Şehri ve çevresi, Akdeniz Flora Bölgesi karakteri göstermekte, Kretase kalkerlerinin ve Eosen fliş formasyonlarının yaygın olduğu arazi üzeri bitki örtüsü bakımından fakirdir. Ancak Neojen tepelik alanlarından başlayarak Akdağ ve Samsun dağlarında bitki örtüsü belirgin olarak kendini göstermektedir. Sahada genellikle fundalıklar ve Akdeniz iklimine özgü maki toplulukları, bunların üzerinde de meşe(Quercus), kızılçam(Pinus brutia) ve karaçam(Pinus nigra) ormanları bulunmaktadır.

Dinar depresyon tabanı, Plio-Kuaterner yaşlı alüvyal dolgularla kaplı ve yeraltı suları bakımından zengindir. Bu alan, sismik yönden oldukça aktiftir. Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası'nda 1. derecede deprem bölgesi içinde yer almaktadır. Dinar şehri ve çevresinde ana tektonik hatlar SE-NW doğrultudadır. Ancak bunları dikine (SW-NE) ve verevine (S-N) kesen fay hatları bulunmaktadır¹(Şekil 1). MÖ. 4.yy.², MS. 53, 1875, 1901, 1914, 1925 ve 1995 depremleri bu tektonik hatlarla ilgilidir. Bütün bu depremlerde ağır can ve mal kayıpları meydana gelmiştir³. Örneğin; 7 Ağustos 1925 yılında 6,9 büyüklüğünde meydana gelen deprem, Dinar Şehri ve çevresinde 2043 binanın hasar görmesine neden olmuştur⁴.

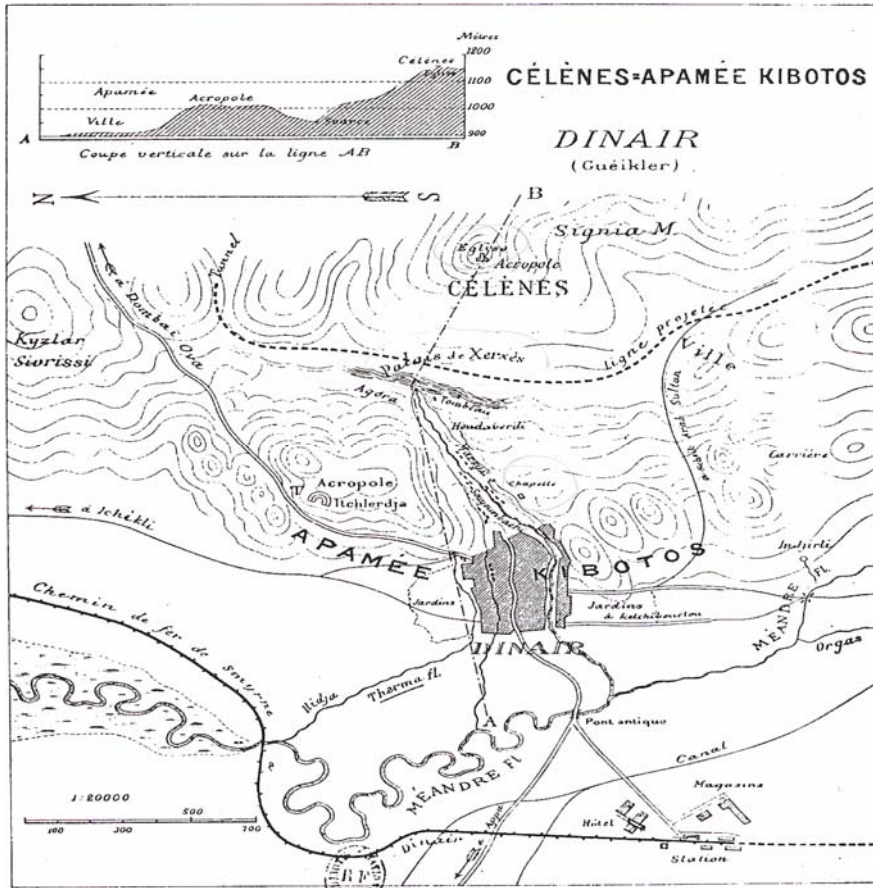
¹ Biricik, A.S. ve diğ., 1996-1997, "1 Ekim 1995 Dinar depremi", Marmara Coğ. Der., S.1,s.66-68, İstanbul.

² Texier, C, 1923, Küçük Asya, TBMM. Maarif Vekaleti Yay. No:2, C.2, İstanbul.

³ Ergin, K., ve diğ., 1967, Türkiye ve civarının deprem kataloğu(MS 11-1964 sonuna kadar), İTÜ Maden Fak. Yay No:24, İstanbul.

⁴ Ergin, K., ve diğ., 1971, Türkiye ve dolaylarının deprem kataloğu(1965-1970), İTÜ Maden Fak. Yay.No:28, İstanbul.

B.Menderes Nehri'nin kaynağında Anadolu'nun dört önemli ticaret yolunun kavşağında kurulan Kelenia(Dinar) Şehri'nden sık sık bahsetmektedir⁷(Şekil 2).

Şekil 2. Antik Kelenia ve Apameia şehir yerleşmeleri⁸

Dinar Şehri ve çevresi, Frig'ler ve Lidya'lılardan sonra M.Ö. 6.yy. dan itibaren Pers'lerin egemenliğine girmiştir. Bu dönemde bir Dünya devleti konumuna yükselen Persler, Ege denizi ile bağlantıyı sürekli ellerinde tutabilmek için Kelenia şehrini, eyalet merkezi konumuna getirmişlerdir. Yine bu dönemlerde Lidya'nın merkezi olan Sardes'ten Pers'lerin merkezi olan Sus'a kadar uzanan bir yol yapılmıştır. Kral Yolu olarak adlandırılan bu yol, Kelenia Şehri'nden geçmektedir. Kral yolu, şehir ve çevresinde bu döneme ait bulunan gümüş sikkelerden anlaşılacağı üzere şehre, ticari açıdan önemli bir işlerlik kazandırmıştır⁹.

⁷ Arkeo Atlas, 2007, Kelenia: Afyon'daki Pers Kenti, S.6, s.74-83.

⁸ Weber, G., 1892, Dinair(Gueikler), Celenes-Apamee Cibitos, Besançon, Fransa.

⁹ İlaşlı, A., 2005, "İlk yerleşimden Roma dönemine kadar Afyonkarahisar", Afyon Kütüğü, C.I, s.93, Ankara.

Yaklaşık iki yüzyıl süren Pers egemenliği, Büyük İskender'in M.Ö. 333 yılındaki Asos zaferiyle sona ermiş ve Helenistik dönemde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Afyon ve çevresinde de yeni kentler ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de Apameia(Dinar) dır. Apameia, Afyon'un güney kesimi yani Güney Frigya'nın önemli bir merkezi konumundadır. Apameia şehri, Hellen krallarından Antiochos III tarafından Persli annesi Apama adıyla eski Kelenia şehri yakınında kurulmuştur. Günümüz Dinar Şehri de bu alan üzerinde bulunmaktadır.

Strabon'a göre; Roma döneminde Apameia, Efes'ten sonra Asya eyaletinin en önemli alışveriş ve idari merkezidir¹⁰. Şehir, önemini Ankara'dan Antalya'ya ve Doğudan Efes'e giden yolların kesişme noktasında olan ticari bir merkez konumunda olmasından kazanmaktadır. Dinar ve çevresi, sonraki yıllarda sırasıyla Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlıların hakimiyetine girmiştir. Şehir ve çevresinde, yaşanan depremler nedeniyle eski belirleyici unsurlara pek fazla rastlanılamamaktadır. Çalışma alanında, Bizans dönemine ait pek fazla eser olmamasına rağmen iki önemli kalıntı bulunmaktadır. Birisi; halkın kale yıkığı olarak isimlendirdiği Suçikan yakınındaki Bizans(Apameia) kilisesi, diğeri ise; Camikebir Mahallesi'nde bulunan hamamdır¹¹. Osmanlı dönemine ait tek eser; Adliye Mahallesi'ndeki Ulucami(Bababey) dir. Caminin, 1776 yılında inşa edildiği yazıtlardan anlaşılmaktadır.

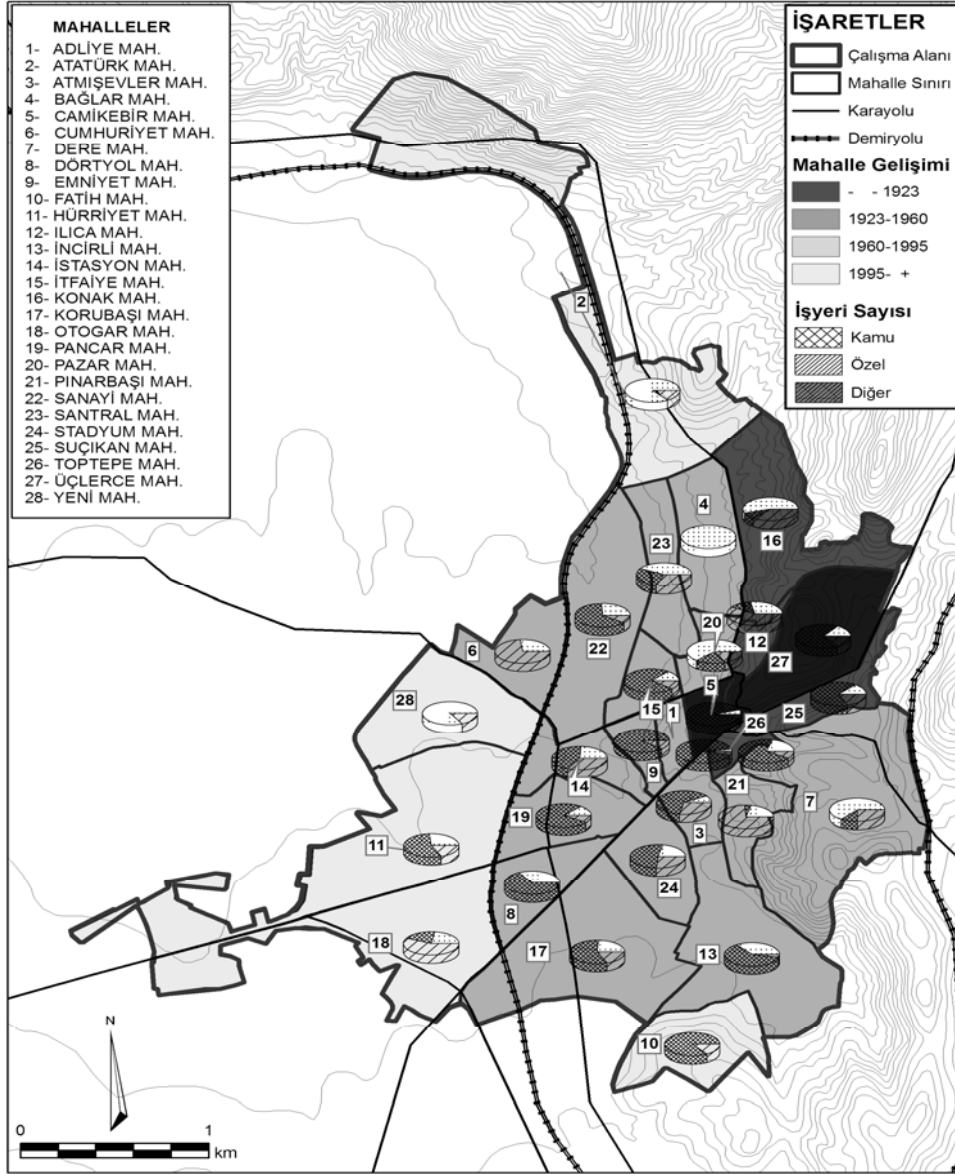
Cumhuriyet öncesi dönemde, yüzyılın başlarında, Dinar'da iki mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Cami-i Kebir ve Üçlerce mahalleleridir. 1930'larda eski ismi Tekke olan Toptepe Mahallesi'nin eklenmesiyle mahalle sayısı üçe çıkmıştır(Şekil 3). Günümüzde Ilıca ve Suçikan mahallelerinin bulunduğu alan, bu mahallelerin içinde bulunmaktadır.

1930'lu yıllardan başlamak üzere tarımsal amaçlı olarak B.Menderes nehri yatağı ve çevresindeki alanları kaplayan ve Menderes Bataklığı diye adlandırılan alanın, drenajla kurutulması sağlanmıştır. Tarım alanı haline dönüştürülen bu alan, şehrin yayılma alanı olmuştur. Öncelikle yakın köylerden olmak üzere Dinar ilçesine bağlı diğer yerleşmelerden şehir merkezine olan göçler sonucu Dinar İlçe Merkezi'nde, hem alansal hem de nüfus açısından önemli oranda büyüme yaşanmıştır.

Şehir, özellikle 1960'lı yıllardan sonra ulaşım ağlarının gelişmesi ve yerel bir ticaret merkezi olmasına bağlı olarak Dinar Ovasına ve B.Menderes nehri yatağına doğru yayılma göstermiştir. Özellikle güney ve batı yönünde, ulaşım güzergahlarına, özellikle karayolu güzergahına, bağlı olarak gelişmeye devam etmiştir. Afyon-Denizli-Isparta-Burdur Demiryolu ağı ve Afyon-Dinar, Dinar-Denizli ve Dinar-Isparta karayolu güzergahları şehrin gelişme alanını belirleyici unsurlardır. Adliye, Emniyet, İstasyon, Pancar, Dört Yol, 60 Evler, Stadyum mahalleleri bu güzergahlar üzerinde gelişmeye bağlı olarak kurulmuştur. 1960'a kadar 6 mahalle olan şehir, 1995'e kadar 23 ve günümüzde ise 28 mahalleye ulaşmıştır(Şekil 3).

¹⁰ Strabon, 1987, Coğrafya (Anadolu:Kitap; XII, XIII, XIV), Arkeoloji ve Sanat Yay., s. 63-67, İstanbul.(Çeviren:Adnan Pekman)

¹¹ Özalp, M., 1997, Marsyas'ın İliinden, Akın Ofset, Denizli.

Şekil 3. Dinar Şehri'nin gelişimi ve mahallelere göre işyeri sayısı.

Şehrin kurulduğu alanda; litolojik yapı ile deprem şiddeti arasındaki ilişki açısından 1995 depremi belirleyici bir örnek olmuştur. Şehir Merkezi'nin doğusunda bulunan Pınarbaşı, Toptepe ve Dere mahalleleri gibi mahallelerin zeminleri, Jura-Kraterse yaşlı komprehansif kalkerlerden oluşmuş sağlam zeminler, şehir merkezinin batısında depresyon tabanına doğru yayılma gösteren Altmışevler, Dört Yol, Emniyet, İtfaiye, Pancar, Stadyum mahalleleri gibi mahallelerin zeminleri ise Plio-Kuaterner yaşlı alüvyal dolgularla kaplı ve yeraltı suları bakımından doygun olan zayıf zeminler üzerinde bulunmaktadır.

1995 depreminde hasar gören binaların Dinar Şehri'nde bulunan mahallelere göre dağılışında farklılıklar bulunmaktadır. 2769 ağır hasarlı binanın %86.2 (2388)'si 11 mahallede hatta bunun 1705 ise 6 mahallede yoğunlaşmıştır. Bunlardan; Altıışevler'de 278, Dört Yol'da 347, Emniyet'de 331, İtfaiye'de 298, Pancar'da 246 ve Stadyum mahallesinde 205 bina ağır hasar görmüştür¹².

Dinar Şehri ve çevresinde, 1 Ekim 1995 günü 17:57'de, 6.1 büyüklüğünde meydana gelen deprem; Dinar, Kızılören, Basmakçı, Evciler, Dazkırı ve Çivril başta olmak üzere komşu diğer ilçelerde ve bunlara bağlı yerleşim merkezlerinde büyük hasara neden olmuştur. Deprem, 90 kişinin ölümüne, 243 kişinin yaralanmasına, 14 binden daha fazla binanın hasar görmesine sebep olmuştur. Bina hasarlarının ve can kayıplarının önemli bir bölümü Dinar Şehri ve çevresinde meydana gelmiştir. Hasar gören binaların %69.5 (9786)'i Dinar İlçesi'nde yer almıştır. Bu binalarında 3675'i ağır hasarlı ve oturulamayacak duruma gelmiştir. 9786 binanın %65.5 (6414)'i Dinar Şehri'nde, %34.5 (3372)'i köylerde kaydedilmiştir. Çalışma alanında, depremde mevcut binaların yaklaşık %35 hasar görmüş ve bunlarında yaklaşık yarısı ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir¹³(Foto 1).

Ancak Dinar Şehri'nin kurulduğu alan, 1. derecede deprem bölgesinde aktif faylarla parçalanmış ve zaman zamanda şiddetli depremlerin meydana geldiği bir saha olmasına bakılmaksızın, en fazla depremden etkilenen mahallelerin durumu yine göz ardı edilmiş ve 1995 depremi sonrası kurulan (Fatih mahallesi dışında Atatürk, Hürriyet, Otogar ve Yeni mahalleler) mahalleler de yine Dinar ova tabanına doğru inşa edilmiştir. Yeni kurulan Fatih mahallesi ise; bu mahallelerden farklı olarak daha sağlam bir zemin üzerine, 2008 yılında TOKİ tarafından depreme dayanıklı binalarla inşa edilen bir mahalle olmuştur.

Deprem şiddetine bağlı olarak binalarda oluşan hasarı artıran önemli unsurlardan bazıları da; binaların inşasında kullanılan malzeme, malzemenin kalitesi, yapı tekniği ve işçilik gibi özelliklerdir. Çalışma alanında, özellikle 1995 depremi öncesinde, yaygın yapı özelliklerini ahşap karkaslı kerpiç yapılar, ahşap karkaslı tuğla yapılar, tuğla yığma yapılar, kargir yapılar ve beton karkaslı yapılar oluşturmaktaydı. Beton karkaslı yapılar çoğunlukla şehir merkezinde, ahşap karkaslı kerpiç yapılar ova tabanında, kargir yapılar ise taş malzemenin bol bulunduğu plato ve yamaç alanlarında bulunmaktaydı. Temeli taştan, üzerileri kerpiç ve tuğla ile örülmüş, tek katlı ve karkaslı binaların depremde hasar oranları fazla olmamıştır. Hasar oranı daha fazla olan binalar ise beton karkaslı yapılar olmuştur. Deprem yönetmeliğine uygun yapılmayan ve çok katlı inşa edilen bu binalarda kullanılan malzemeye ve inşa tekniklerine de bağlı olarak (Adliye 3, Adliye lojmanları 4, Hükümet konağı 4, PTT 5, Dinar lisesi 4, Kooperatif konutları 5 katlı...) farklı derecede hasarlar meydana gelmiş veya bir kısmı yıkılmıştır¹⁴.

¹² Biricik, A.S. ve diğ., 1996-1997, "1 Ekim 1995 Dinar depremi", Marmara Coğ. Der., S.1,s.66-68, İstanbul.

¹³ Biricik, A.S. ve diğ., 1996-1997, "1 Ekim 1995 Dinar depremi", Marmara Coğ. Der., S.1,s.82-83, İstanbul.

¹⁴ Biricik, A.S. ve diğ., 1996-1997, "1 Ekim 1995 Dinar depremi", Marmara Coğ. Der., S.1,s.82-83, İstanbul.

Foto 1. Deprem sonucu yıkılan yerin, günümüzdeki durumu.

Foto 2. 1995 Depremi sonrası yapılan afet konutlarından bir görüntü.

Çalışma alanında, konut alanlarındaki binaların dikey gelişiminde deprenselliğin etkiliği olduğu görülmektedir. Bu unsur dikkate alınarak son yıllarda şehrin gelişme gösterdiği alanlarda çoğunluğunu ya tek katlı ve bahçeli yada iki katlı evlerin oluşturduğu beton binalar yaygın bir şekilde gelişme göstermiştir. Şehir merkezine yakın alanlarda bulunan cadde ve sokaklar ise kat sayısının arttığı görülmektedir. Camikebir, Adliye, Emniyet, İtfaiye mahalleri ile Suçukan Caddesi, Atatürk Bulvarı, İstasyon Caddesi, Denizli Caddesi, Santral Caddesi, Ilıca Caddesi 3-4 katlı binaların yoğun olduğu güzergahlardır. Stadyum, Pazar, Pancar, İtfaiye, İstasyon, Emniyet, Dört Yol ve 60 Evler mahallerine 1995 depremi sonrasında yapılan afet konutları (Foto 2) ile 2006-2007 yıllarında TOKİ tarafından inşa edilen Fatih Mahallesi konutları 4 katlı apartman dairesi şeklinde inşa edilmiş yapılardır.

Deprem sonrası yıkılan ve yüksek hasarlı binalar yerine deprem yönetmeliğine uygun, kaliteli malzeme ile, yüksek teknik ve işçilikle inşa edilen yapılar dikkati

çekmektedir. Ancak iskanın yinede ova tabanına doğru gelişme göstermesi önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır.

2. Dinar Şehri'nin Nüfus Özellikleri:

a. Nüfus gelişimi: Dinar İlçe Merkezi'nin; 1927 yılında 2732 kişi olan nüfusu, 2007 yılında yapılan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi(ADNKS) verilerine göre 24340 kişi olarak tespit edilmiştir. 1927 yılından sonra 2000 yılına kadar gerçekleştirilen nüfus sayımlarının tamamında şehrin nüfusu sürekli bir şekilde artış göstermiştir. 1950 yılında 5613 kişi olan şehir nüfusu, 1970 yılında 14843'e, 1980 yılında 20869'a, 1990 yılında 34990'a yükselmiştir. 2000 yılında 35424 olan nüfus, en son sayım ikamet ettiği yere göre yapıldığı için, 2007 yılında şehirde 24340 kişinin ikamet ettiği gerçeğini ortaya koymuştur(Çizelge 1).

1950 ve daha sonraki yıllarda nüfus artışı ülke genelinde olduğu gibi Dinar Şehri'nde de hız kazanmıştır. Gıda ve sağlık alanında meydana gelen gelişmelerle birlikte nüfus miktarı artmış, sanayi faaliyetleri ve kurulan ulaşım ağının da etkisi ile özellikle 1960 ve sonrasında köylerden ilçe merkezine göçler yaşanmıştır. 1980'li yıllarda ilçe merkezinde ilk ve ortaöğretim kurumlarının, 1993 yılında bir meslek yüksek okulunun ve bazı resmi kurumların açılmasıyla ilçe merkezine dışarıdan gelen öğrenci, öğretmen, memur, idari ve akademik personel nüfus artışında etkili unsur olmuştur.

Dinar ilçe nüfusu incelendiğinde; 1940 yılında 26322 olan nüfus, 1990 yılında 90952 kişi ile en yüksek değere ulaşmış ve 2000 yılında 88304 kişi olmuştur. 2007 yılında yapılan ADNKS verilerine göre 50311 kişi olarak tespit edilmiştir. 1940 yılında nüfusun %17,3'ü ilçe merkezinde, %82,7'si kırlarda yaşamakta iken bu oran 1945 yılında sırasıyla %10 ve %90, 1950 yılında %10,3 ve %89,7 olmuştur. Bu yıllardan sonra Dinar İlçesi'nde, şehrsel nüfus oranı sürekli şekilde artış, buna karşın kırsal nüfus oranı ise sürekli bir azalış göstermiştir. 1970 yılında %27,9 olan şehrsel nüfus oranı, 1980 yılında %34,1'e, 1990 yılında 38,5'e, 2000 yılında %40,1'e ve 2007 yılında da %48,4'e yükselmiştir(Çizelge 1).

Çalışma alanında, yıllar itibariyle nüfus artış hızı oranları irdelendiğinde; 1945 yılı sayım döneminde bir önceki döneme oranla %0 3,56 nüfus artış hızı gerçekleşmiş iken bu oran 1950 döneminde %38,16 ve 1955 döneminde ise %0 46,47 olmuştur. Sayım dönemleri itibariyle en düşük nüfus artış hızı %0 1,23 ile 2000 sayım döneminde, en yüksek nüfus artış hızı %63,02 ile 1985 sayım döneminde gerçekleşmiştir. 1985 yılında nüfus artış hızının fazla olmasında; ilçe merkezine, kırsal alandan kaynaklanan göçler ile şehrin sanayi, ticaret ve idari merkez olma özelliği kazandırmıştır. 2000 yılında en düşük nüfus artış hızının yaşanmasının başlıca sebebi ise, 1 Ekim 1995'de meydana gelen deprem felaketidir. Yaşanan Dinar depremi etkisiyle gerek Dinar İlçesi köylerinden gerekse çalışma konumuz olan Dinar Şehri'nden önemli miktarda nüfus göçü (yaklaşık 15 bin kişi) yaşanmıştır. Yapılan mülakatlardan anlaşıldığı üzere; Isparta, Denizli ve İzmir gibi yakın şehrsel merkezler Dinar'dan yaşanan göçün başlıca adresleri olmuştur. Özellikle Isparta il merkezi bu anlamda göç edilen başlıca merkez olmuştur. 1945 ve 1980 yılı sayım dönemlerinde sırasıyla %0 3,56 ve %0 9,78 nüfus artış hızı gerçekleşmiştir. 1945 döneminde 2. Dünya savaşının ve 1980 döneminde ise ülkemizde yaşanan olayların etkisi dolayısıyla nüfus artış hızları düşük çıkmıştır. 2007

döneminde ise daha önceki dönemlerden farklı olarak uygulanan sayım sistemi nedeniyle nüfus artış hızı -%0 53,62 olmuştur.

Çizelge 1. Dinar Şehri'nde nüfus gelişimi

Yıllar	Şehir			Kır Toplam	Dinar İlçe Toplamı	Şehir %	Kır %	Şehir Nüf.Art. Hızı %0
	Erkek	Kadın	Toplam					
1940	-	-	4556	21766	26322	17,3	82,7	-
1945	2409	2229	4638	41651	46289	10,0	90,0	3,56
1950	-	-	5613	48804	54417	10,3	89,7	38,16
1955	-	-	7081	54644	61725	11,5	88,5	46,47
1960	-	-	9409	34614	44023	21,4	78,6	10,72
1965	5792	5506	11298	37623	48921	23,1	76,9	36,60
1970	7687	7156	14843	38409	53252	27,9	72,1	54,59
1975	10508	9365	19873	43676	63549	31,3	68,7	58,37
1980	11106	9763	20869	40330	61199	34,1	65,9	9,78
1985	14545	14053	28598	46010	74608	38,3	61,7	63,02
1990	17963	17027	34990	55962	90952	38,5	61,5	40,35
2000	18177	17247	35424	52880	88304	40,1	59,9	1,23
2007	11890	12450	24340	25971	50311	48,4	51,6	-53,62

Kaynak:TÜİK.

b. Nüfusun cinsiyet durumu ve ekonomik sektörlere bölünüşü:

Çalışma alanında, her dönemde erkek nüfusun kadın nüfusa oranı fazla iken, 2007 yılında bu oran kadın nüfusu lehine olmuştur. 2000 yılında erkek nüfus oranı %51,3 ve kadın nüfus oranı % 48,7 iken, 2007 yılında bu oran sırasıyla %48,8 ve %51,2 olarak tespit edilmiştir. Bu ise çalışma alanından dışarıya halen göç yaşandığının bir diğer ispatıdır.

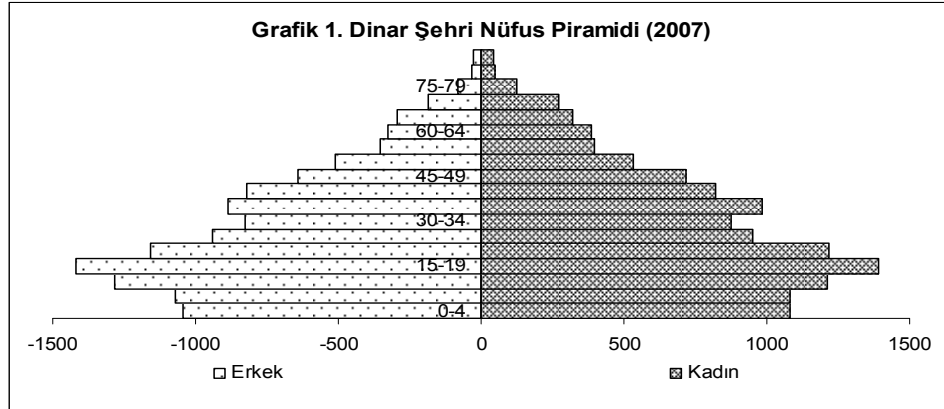
Şehirler farklı iş alanlarının ve farklı ekonomik sektörlerin ortaya çıktığı yerleşmelerdir. Farklı iş kollarında çalışan nüfus ise şehrin ekonomik yapısı ve şehirleşme sürecindeki durumu hakkında bilgi vermektedir¹⁵. Şehirde, istihdam edilen nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde; nüfusun %12,9'u tarım, %14,5'i imalat sanayi, %65'i hizmet ve %7,6'sı da inşaat sektörlerinde çalışmaktadır. Hizmet sektöründe çalışan nüfusun %47,8'i toplumsal ve kişisel hizmetlerde, %32,1'i de toptan ve perakende ticaret alanında yoğunlaşmış durumdadır. Çalışan nüfusun %86'sı erkek, %14'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Sektörlerin tamamında erkek çalışanların üstünlüğü görülmektedir. Erkek çalışan oranı tarımda %87,4, sanayide %81,4, hizmet sektöründe ise %85,2'dir.

¹⁵ Aliğaoğlu, A., 2004, Afyonkarahisar şehir coğrafyası, Ank. Üniv. Sos.Bil.Enst. Doktora Tezi, s. 79, Ankara.

Çizelge 2. Dinar Şehri'nde Nüfusun Sektörel Bölünüşü ve Faal Nüfus Miktarı(2007)

Sektörler	İstihdam Edilen Nüfus*				Faal Nüfus				
	Erkek	Kadın	Toplam	%	Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	
Tarım	754	109	863	12.9	15-19	1419	1392	2811	
İmalat Sanayi	786	177	963	14.5	20-24	1160	1216	2376	
İnşaat	503	3	506	7.6	25-29	939	949	1888	
Hizmet	Topl.ve Per. Tic.	1184	81	1265	19.0	30-34	827	874	1701
	Ulaşt.,Hab.,Diğ.	416	15	431	6.5	35-39	884	982	1866
	M.Kur.,Sig.,İş H.	269	81	350	5.2	40-44	819	818	1637
	Top. ve Kiş. Hiz.	1762	461	2223	33.4	45-49	642	715	1357
	Diğerleri	57	1	58	0.9	50-54	511	532	1043
Hizmet Toplam	3688	639	4327	65.0	55-59	351	396	747	
İstih. Edilen Nüf. Toplamı	5731	928	6659	100	60-64	325	388	713	
Faal Nüfus Toplamı						7877	8262	16139	
Faal Olmayan Nüfus Toplamı						4013	4188	8201	

Kaynak:TÜİK. *2000 yılı verileri esas alınmıştır.

Şehrsel fonksiyonların tespitinde kullanılan kriterlerden birisi; faal işgücünün, çalışmakta olduğu faaliyet alanlarındaki miktarları ve bu miktarların birbirine oranlarıdır¹⁶. Dinar Şehri'nde faal nüfus¹⁷ miktarı 16139'dur. Şehir nüfusu içinde faal nüfus oranı %66,3, çalışan nüfusun faal nüfusa oranı ise %41,2'dir. Faal nüfus grupları içerisinde, 15-19 yaş grubu 2811kişi ile en fazla, 60-64 yaş grubu ise 713 kişi ile en az nüfusun bulunduğu grubu oluşturmaktadır. 15-19 yaş grubunu sırasıyla; 2376 kişi ile

¹⁶ Tümertekin, E., 1973, 'Türkiye'de şehirleşme ve şehrsel fonksiyonlar, İst.Üniv. Yay.No:1840, s.49, İstanbul.

¹⁷ Faal Nüfus: 15-65 yaşları arası üretici fertlerin teşkil ettiği nüfus(Tandoğan, A, 1998, Demografik temel kavramlar ve Türkiye nüfusu, Eser Ofset Basım, s.146, Trabzon).

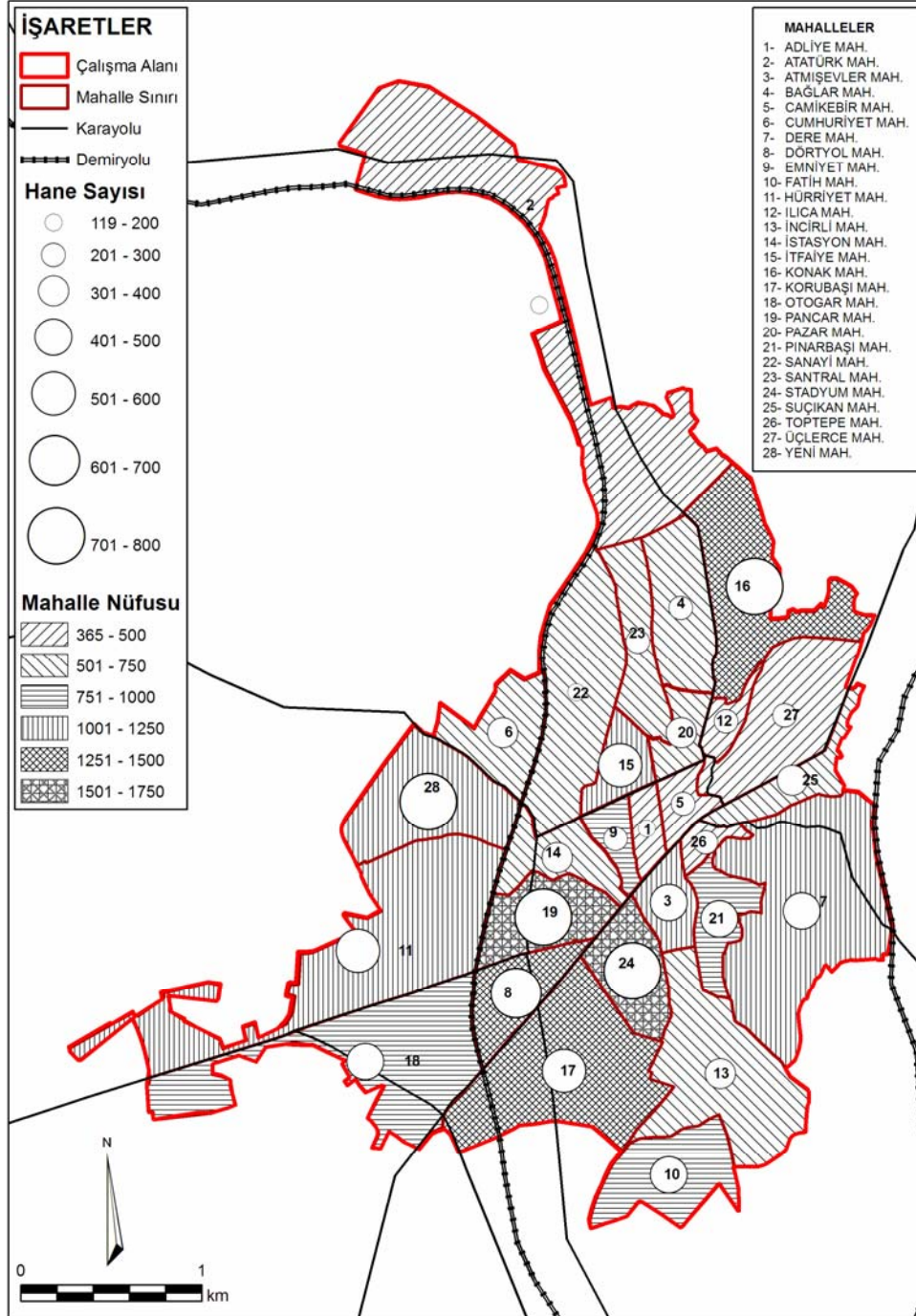
20-24, 1888 kişi ile 25-29 yaş grubu izlemektedir. Bu üç yaş grubu faal nüfusun %44'ünü oluşturmaktadır(Grafik1, Çizelge 2).

Çizelge 3. Dinar Şehri'nde mahallelere göre nüfus, hane ve işyeri sayısı (2007)

Mahalleler	Alanı (ha) ¹⁸	Nüfus (2007)	Nüfus Yoğ. (kişi/ha)	Hane Sayısı	Hane B.lüğü	İşyeri Sayısı			
						Kamu	Özel	Diğer	Toplam
Adliye	7,7	466	60,2	122	3,8	11	233	5	249
Atatürk	111,5	365	3,3	147	2,5	3	0	20	23
Atmışevler	13,3	1009	75,8	468	2,2	8	18	2	28
Bağlar	29,8	526	17,6	245	2,1	0	0	4	4
Camikebir	9,2	429	46,8	223	1,9	7	163	8	178
Cumhuriyet	23,6	705	29,9	374	1,9	8	0	3	11
Dere	89,8	1151	12,8	456	2,5	2	1	5	8
Dörtüol	21,0	1370	65,3	638	2,1	0	36	20	56
Emniyet	8,8	780	88,6	273	2,9	9	83	1	93
Fatih	30,8	900	29,3	444	2,0	2	13	0	15
Hürriyet	90,0	1208	13,4	561	2,2	7	23	11	41
Ilıca	7,1	472	66,4	230	2,1	4	1	2	7
İncirli	59,1	734	12,4	382	1,9	1	21	13	35
İstasyon	18,9	744	39,4	308	2,4	20	24	14	58
İtfaiye	12,9	1163	90,1	541	2,1	6	52	8	66
Konak	51,0	1448	28,4	769	1,9	5	1	7	13
Korubaşı	70,5	1259	17,9	575	2,2	5	17	7	29
Otogar	67,4	951	14,1	449	2,1	15	6	6	27
Pancar	25,5	1616	63,3	751	2,2	8	84	12	104
Pazar	10,8	728	67,3	367	2,0	3	4	11	18
Pınarbaşı	16,9	899	53,1	432	2,1	14	1	4	19
Sanayi	54,2	738	13,6	119	6,2	18	141	57	216
Santral	22,5	516	22,9	251	2,1	5	4	7	16
Stadyum	22,9	1520	66,5	742	2,0	5	10	4	19
Suçıkan	16,1	581	36,1	304	1,9	3	12	2	17
Toptepe	5,4	430	79,6	250	1,7	2	18	5	25
Üçlerce	42,8	438	10,2	290	1,5	3	16	3	22
Yeni	42,9	1194	27,8	703	1,7	2	0	11	13
TOPLAM	982,4	24340	24,8	11414	2,1	176	982	252	1410

Kaynak: TÜİK, Dinar Belediyesi İmar Müdürlüğü Verileri, 2007.

¹⁸ Çalışmada kullanılan haritalar, Coğrafi Bilgi Sistemleri(GIS) programı kullanılarak çizilmiştir. Dinar Belediyesi'nden alınan "Dinar şehri imar planı", önce sayısallaştırılmış daha sonra ise mahalleler itibariyle veri tabanı oluşturulmuştur. Dinar şehri mahallelerine ait alansal veriler, bu programla tespit edilmiş ve buradan hesaplanan değerler ile diğer veriler değerlendirilmiştir.

Şekil 4. Dinar Şehri'nde mahallelere göre nüfus miktarı ve hane sayısının dağılımı

c. Mahallelere göre nüfus özellikleri: Çalışma alanında, Atatürk Mahallesi(111,5 ha) en büyük, Toptepe Mahallesi(5,4 ha) ise en küçük alana sahip mahallelerdir. Atatürk Mahallesi'ni sırasıyla Hürriyet, Dere, Korubaşı ve Otogar mahalleleri, Toptepe Mahallesi'ni ise Ilıca, Adliye, Emniyet ve Camikebir mahalleleri takip etmektedir. Dinar Şehri'nde, 2007 yılı itibariyle 24340 kişi yaşamaktadır. Nüfusun mahallelere bölünüşü incelendiğinde; 1616 kişi ile Pancar ve 1520 kişi ile Stadyum en kalabalık mahallelerdir. Konak, Dörtöl ve Korubaşı mahallelerinde de nüfus diğer mahallelere göre fazladır. En az nüfuslanmış mahalleler ise Atatürk(365 kişi), Camikebir, Toptepe, Üçlerce ve Adliye'dir(Şekil 4, Çizelge 3).

Nüfusları fazla olan Stadyum, Pancar, Dörtöl ve Korubaşı afet konutlarının ve konut kooperatiflerin yaygın olduğu mahallelerdir. 1995 depremi sonrasında 60 Evler, Dörtöl, Emniyet, İstasyon, İtfaiye, Pancar, Pazar ve Stadyum mahallerine yıkılan ve hasar gören evlerin yerine toplam 1928 adet konut yapılmış ve hak sahiplerine teslim edilmiştir. Atatürk Mahallesi'nin yeni kurulması ve Camikebir, Üçlerce, Toptepe ve Adliye mahalleri ise daha çok ticaret ve resmi binaların yoğunlaşmasına bağlı olarak az nüfuslanmışlardır(Şekil 4).

Dinar Şehri'nin ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu 24.8 kişi/ha'dır. Şehir'de, 3.3 kişi/ha ile Atatürk Mahallesi en az, 90.1 kişi/ha ile İtfaiye Mahallesi en fazla nüfus yoğunluğuna sahip mahallelerdir. Atatürk Mahallesi'ni sırasıyla Üçlerce, İncirli, Dere ve Hürriyet mahalleleri, İtfaiye Mahallesi'ni ise Emniyet, Toptepe, 60 Evler ve Pazar mahalleleri izlemektedir. Nüfus yoğunluğu az olan mahallelerde, yüzölçümlerinin önemli bir kısmını park-bahçe ve orman alanlarının kaplamaktadır. Nüfus yoğunluğu fazla olan mahallelerin ise kapladıkları alan küçük fakat yüzölçümlerine göre nüfus sayıları fazla olduğu için nüfus yoğunlukları yüksek olmaktadır(Çizelge 3, Şekil 4).

3. Dinar Şehri'nin Fonksiyonel Özellikleri:

Bir yerleşim alanında yaşayan nüfusun ekonomik faaliyet tarzı, o yerin fonksiyonel özelliklerinin belirlenmesinde birinci derecede etkili olmaktadır¹⁹. Dinar Şehri'nde, nüfusun ekonomik sektörlere bölünüşü esas alındığında çalışanların %65'i hizmet alanında istihdam edilmektedir. Şehir, idari, sosyal, sağlık, eğitim, sanayi, ticaret ve diğer bütün unsurlar itibariyle Dinar İlçesi'nde bulunan yerleşmelerin merkezi konumundadır.

a. Yönetim Fonksiyonu: Yönetim fonksiyonu; şehir ile çevresi arasındaki ilişkileri geliştirip, şehrin merkezi gücünü artıran bir özelliğe sahiptir. Bu fonksiyonun uygulayıcısı durumundaki çeşitli kuruluşlar ve devlet daireleri şehir merkezinde bulunurlar²⁰. 1853-1854 yılları öncesinde Kütahya Sancağına bağlı olan Geyikler(Dinar), bu yıllardan sonra kazaların tahmini mahsulat ve kaza nüfuslarını gösteren salnameden Karahisar-ı Sahip Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olarak yapılandırılmıştır. 1874 yılına kadar Kaza merkezi olan Geyikler, daha sonra Sandıklı Kazası'na bağlı bir nahiye merkezi olmuş, 1909 yılında ise yeniden ilçe merkezi haline

¹⁹ Özçağlar, A., 1994, "Zile'nin kuruluşu, gelişimi ve bugünkü fonksiyonel özellikleri", Ank, Üniv. Tür.Coğ.Arş. ve Uyg.Mer. Derg., S.3, s.239, Ankara.

²⁰ Yazıcı, H., 1995, "Şehir coğrafyası açısından bir inceleme: Bayburt", Türk Coğ.Der., S. 30, s. 201, İstanbul.

gelmiştir. Geyikler ismi Mart 1912 tarihinde Dinar olarak değiştirilmiştir²¹. Dinar şehri, Dinar İlçesi'ne (ilçe alanı yaklaşık 123.434 ha) bağlı 8 belde ve 56 köy yerleşmesinin idari merkezi durumundadır. İlçe merkezi olması nedeniyle şehir, başta idari olmak üzere diğer şehrsel fonksiyonlar açısından da kendisine bağlı bulunan yerleşmeleri etki alanı içerisinde bulundurmaktadır.

Dinar Şehri'nde, şehrsel fonksiyonlar toplamında, mahallelere dağılmış şekilde 176 kamusal hizmet alanı bulunmaktadır. Kamu hizmet alanları; Adliye, İstasyon, Otogar, Pınarbaşı ve Sanayi mahallelerinde yoğunluk kazanmaktadır (Çizelge 3). Adliye mahallesi; Kaymakamlık, Adliye, Vergi Dairesi, Özel İdare Müdürlüğü, Tarım İlçe Müdürlüğü, Camikebir mahallesi; Belediye Başkanlığı, Emniyet Mahallesi; Emniyet Müdürlüğü²², Pancar Mahallesi; ilçe tarımsal etkinlikleri doğrultusunda Pancar Bölge Sefliği, Pancar Kooperatifi ve Pancar Şefliği, Stadyum Mahallesi; Orman Bölge Şefliği, 60 Evler Mahallesi; Tarım-Kredi Kooperatifi, Hürriyet Mahallesi; Meteoroloji İstasyonu gibi kamu kurumlarının bulunduğu mahallelerdir²³ (Şekil 5).

b. Ulaşım ve Ticaret Fonsiyonu: Dinar Şehri'nin gelişmesinde rol oynayan en önemli unsur ulaşım'dır. Şehir merkezinden, eski dönemlerden beri yukarıda da sözedildiği üzere Afyon-Antalya, Isparta-Denizli-İzmir, Konya-Denizli-İzmir, Dinar-Çivril, Dinar-Basnakçı gibi önemli karayolları ile İzmir-Afyon-Isparta demiryolu güzergâhı geçmektedir. Cumhuriyetten önce 1856 yılında İzmir-Aydın demiryolu hattı ile başlanan güzergâh, 1888 yılında Dinar'a²⁴, 1912 yılında da Eğirdir'e ulaşmıştır. 1886 yılında açılan Dinar Demiryolu İşletme Şefliği, 1979 yılında Gar Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür (Foto 3). İstasyon Mahallesi'nde bulunan Dinar Gar'ı açıldıktan sonra istasyondan şehir merkezine, şehir merkezinden de istasyona faytonlar vasıtasıyla yolcular taşınmıştır. Halen işlevini sürdürmekte olan istasyon, eskiden şehir dışında iken günümüzde şehir sınırları içerisinde kalmıştır. Günümüzde şehirde iki terminal bulunmaktadır. Biri; Pazar Mahallesi'nde Belediye binasının kuzeyinde Yeniyol Caddesi üzerine bulunan köy garajı, diğeri de; daha önce Adliye Mahallesi Suçikan Caddesi'nde bulunan garajın, Otogar Mahallesi Isparta-Denizli Karayolu üzerine taşınmasıyla açılan şehirlerarası otobüs terminalidir.

Şehir, özellikle karayolları açısından hem güzergâh üzerindeki hem de Dinar İlçesi'nde bulunan yerleşmelerin birleşme noktası olmuştur. İlçe Merkezi'nde, Suçikan, Denizli, Isparta caddeleri ve Çivril Caddesi, karayolları üzerinde işyerlerinin yoğunlaştığı alanlardır. Şehirde merkezi ticaret alanı, Camikebir, Adliye ve Emniyet mahallelerinde toplanmıştır. Bu mahallerde; Adliye, Yeniyol, Belediye, Ilıca, Terminal, Santral, Evren ve Hal caddeleri ile bu caddelere bağlı sokaklar kamu ve özel işyerlerinin yoğunlaştığı sahalardır (Şekil 5). Dinar Esnaf ve Sanatkarlar Odasına kayıtlı, Dinar Şehri'nde faaliyet gösteren 982 işyeri bulunmaktadır. Manifatura-giyim mağazaları, market-bakkallar, lokantalar, inşaat, nakliye ve diğer dükkanlar gerek kırsal alanda, gerek şehir merkezinde yaşayan nüfusa hizmet vermektedir. Adliye Mahallesi, 233 işyeri ile esnafın en çok yoğunlaştığı mahalledir. Adliye Mahallesi'ni, 163 işyeri ile

²¹ Karazeybek, M., 2005, "Osmanlılar döneminde idari yapı", Afyon Kütüğü, C.I, s.185-210, Ankara.

Ayhan Kalkan, 2007, Geyikler'den Dinar'a iz bırakanlar, Gün Ofset, Konya.

²² Yeni Emniyet Müdürlüğü binası Hürriyet Mahallesi'ndedir.

²³ Dinar Belediyesi Revizyon İmar Planı, 2006, Dinar.

²⁴ Doğanay, H, 1998, Türkiye ekonomik coğrafyası, Çizgi Kitabevi, s.504, Erzurum.

Camikebir, 141 işyeri ile Sanayi, 84 işyeri ile Pancar, 83 işyeri ile Emniyet ve 52 işyeri ile İtfaiye mahallelerinde yoğunlaşmıştır(Çizelge 3). Kalan diğer işyerleri ise Bağlar ve Cumhuriyet mahalleri dışında hemen her mahalleye dağılmış durumdadır.

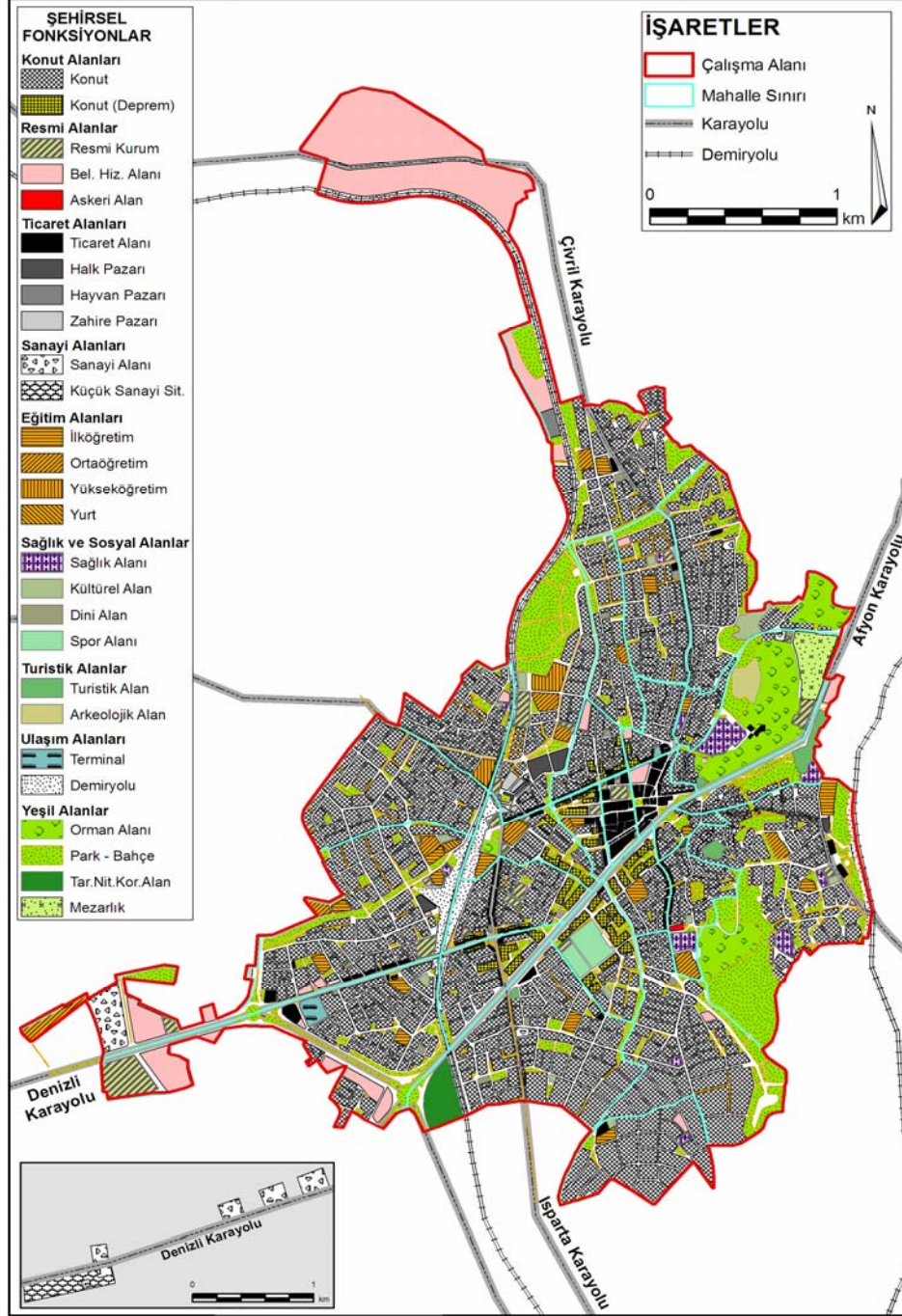

Foto 3. Dinar tren istasyonundan bir görünüm.

Çalışma alanında, ulaşım fonksiyonuna bağlı olarak ticaret fonksiyonu da gelişme göstermiştir. 1914 yılında Osmanlı Bankası, 1924 yılında da Ziraat Bankası şubeleri açılmıştır. Şehirde 7 banka şubesi hizmet vermektedir.

19. yüzyılda Afyonkarahisar Sancağı pazar yerleri içerisinde; Karahisar, Çal, Bolvadin, İshaklı, Aziziye, Sandıklı, Şuhut, Çay yanı sıra Geyikler(Dinar) de yer almaktaydı²⁵. Günümüzde ise çalışma alanında Dere, Hürriyet, Pınarbaşı ve Sanayi mahallerinde halk pazarı, İstasyon ve Sanayi mahallelerinde daimi zaire pazarı ve Atatürk Mahallesi'nde Hayvan pazarı bulunmaktadır. Şehir'de halk pazarı, Salı(Sanayi Mahallesi) ve Cumartesi(60 Evler Mahallesi) günleri olmak üzere haftada iki defa kurulmaktadır. Bunlardan Salı pazarı, Dinar İlçesi'nde bulunan yerleşmelerde bulunan insanlar tarafından önemsenmektedir. Gerek kırsal alandan getirilen ürünler gerekse şehir merkezinde bulunan esnaf kendi ürünlerini bu pazarda pazarlama olanağı bulmaktadır. Haftanın Salı günü, Dinar Şehri için bu anlamda alış-verişin canlandığı gün olmaktadır. Bu manada ilçede üretilen hububat başta olmak üzere diğer tarım ürünlerinin, alet ve makinelerin ve farklı dükkanların bir arada bulunduğu zaire pazarı da şehrin önemli ticaret alanlarından bir diğeri olmaktadır(Şekil 5).

²⁵ Hızal, İ., Aygen, M.S., 1987, Osmanlı salnamelerinde Afyonkarahisar, Türkeli Yay.No:19, s.33, Afyon.

Şekil 5. Dinar şehrinde şehirsel fonksiyonlar²⁶²⁶ Dinar Belediyesi Revizyon İmar Planı Haritası, 2006, Dinar.

c. Tarım ve Sanayi Fonksiyonu: Dinar İlçesi'nde Dinar şehrinin de içinde bulunduğu merkez köy alanının; %47'si tarım alanlarından, yaklaşık %6'sı çayır-mera ve ormanlık alanlardan ve % 47'si de yerleşim alanlarından meydana gelmektedir. Çalışan nüfusun %12,9'u tarım sektöründe istihdam edilmekte ve şehirde ikamet etmektedir. Ekilen tarım alanlarının; % 95'i tarla, %5'i de sebze ve meyve arazilerinden oluşmaktadır. Bu arazilerin %53'ü kuru, %47'si de sulu alanlardır. Kuru tarım alanlarında tahıl ürünleri(buğday, arpa...), sulu tarım alanlarında ise şekerpancarı, haşhaş, sebze ve çeşitli meyve ürünleri yer bulmaktadır. Üretilen tarım ürünlerinin pazarlandığı ve mamul hale getirildiği merkez de yine Dinar Şehri olmaktadır. Un ve yem fabrikaları başta olmak üzere tarımsal amaçlı kullanılan makine ve eşya üretimi şehir çevresinde ve küçük sanayi sitesinde bulunan sanayi tesislerinde imal edilmektedir.

Çalışma alanında, sanayinin eski toplanma alanı olarak Suçikan caddesi gösterilmektedir. Eski dönemlerde, Suçikan kaynağından gelen sularla çalışan ve caddenin iki yanına sıralanmış halde 20'ye yakın su değirmeninin bulunduğu belirtilmektedir. Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda değirmenler dışında burada, şehir merkezinde hallaç, semerci, kalaycı, saraç, nalbant ve demirci dükkanları da yer almaktaydı. Pazar Mahallesi'nde şimdiki Tedaş binasının bulunduğu alanda, 1951 yılında Suçikan'dan kaynağını alan hidroelektrik santrali kurulmuştur²⁷. Günümüzde ise Karakuyu Depolaması'ndan kaynağını alan santralin yeni hizmet binasında, 16GWh/yıl elektrik üretimi yapılmaktadır. Suyla çalışan eski un değirmenler zamanla kapanıp yerini un fabrikaları almıştır. Bunlardan en eskisi; 1926 yılında hizmete giren Dedeoğlu Un Fabrikasıdır. Menderes Un(1934), Kardeşler Un(Önder Yem)(1949) ve Gürcanlar Un(Zobahılar Un)(1953) açılan diğer fabrikalardır. Daha sonraki yıllarda Suçikan caddesinin genişletilmesiyle birlikte un fabrikaları kapanmaya başlamış ve bir kısmı 1995 depremi sonrasında eski sanayi alanına taşınmıştır. Dedeoğlu Un ve Menderes Un fabrikaları günümüzde atıl halde bulunmaktadır.

Şehir'de Suçikan caddesi dışında küçük sanayi esnafının yer aldığı bir başka sanayi alanı, Sanayi Mahallesi'nde günümüzde zahire pazarı diye adlandırılan pazarın bulunduğu yerin çevresi ve eski küçük sanayi alanıdır. Eski sanayi alanı denilmekte çünkü 1975 yılından sonra Denizli yolu üzerinde Yeni Küçük Sanayi Sitesi yapılmaya başlanmış ve esnaf daha sonraki yıllarda buraya taşınmıştır. Yeni küçük sanayi sitesinde; 124 adet çeşitli oto tamircisi, 60 metal işleme işyeri, 68 ağaç işleme ve diğer sektörlerle ait dükkanlar olmak üzere toplam 252 dükkan yer almakta ve bunların yaklaşık 200'ü faal bulunmaktadır. Eski sanayi alanında da çeşitli sektörlerde halen imalat yapan işletmeler faaliyet göstermektedir(Şekil 1).

Dinar İlçesi'nde, 2007 yılı itibariyle çeşitli sektörlerde küçük ve orta ölçekli imalat yapan 43 işletme ve bu işletmelerde çalışan 753 kişi bulunmaktadır. Bu işletmelerin yaklaşık %80'i ve çalışanlarında %86'sı Dinar Şehri ve çevresinde faaliyet göstermektedir(Şekil 1-5). İşletmeler, 1960 ve sonrası dönemde hizmete açılmaya başlamıştır. 1960-1980 döneminde 5, 1980-1995 döneminde 9 ve deprem sonrasında günümüze kadar 20 tesis açılmıştır²⁸. Bu tesisler; şehir merkezinde bazı mahallelerde,

²⁷ Hidroelektrik santrali, daha sonra 2000 yılında Santral Mahallesi Menderes sokakta yeni binasında hizmet vermektedir.

²⁸ Ticaret ve Sanayi Odası kayıtları, 2008, Dinar.

Dinar-Denizli, Dinar-Isparta Karayolları üzerinde, Yeni Sanayi Sitesinde ve eski sanayi alanının bulunduğu Sanayi Mahallesi'nde yoğunlaşmıştır. Bu işletmelerde; bez ve plastik dokuma, naylon balık ağı gibi tekstil, tuz, un, yem, kepek, irmik, kuruyemiş, alkol ve alkollü içki, su ürünleri gibi gıda, makine, teneke kutu gibi metal eşya ve makine, tebeşir tozu, çeşitli kauçuk ürünleri üretilmektedir.

Önemli sanayi tesislerinden bazıları ve özellikleri şunlardır:

Acarlar Çuval Fabrikası: 1960 yılında kurulan fabrikada, önceleri jüt kanaviçe çuval, pamuklu bez torba imal edilmiş ve son yıllarda Petkim'den alınan hammadde ile polipropilen çuval üretimi yapılmaktadır. Üretilen çuvallar un, yem, tekstil ve maden üretim tesislerine pazarlanmaktadır. Yeni sanayi sitesinde faaliyetine devam eden fabrikada, 70 işçi çalışmakta ve günlük 150 bin plastik dokuma yapılmaktadır.

Ağsan Dokuma Sanayi: 1974 yılında hizmete açılan fabrikada, naylon balık ağı koruma ve güvenlik ağları, kafes ağları, sportif amaçlı ağ, düğümsüz trol ağı, tüm balıkçılık ekipmanları üretilmektedir. Eski Isparta karayolu üzerinde Korubaşı Mahallesi'nde bulunan fabrika, 44 işçi ile aylık 70 ton düğümsüz ve 15 ton düğümlü ağ üretimi yapmaktadır.

Başak Tekstil: Çalışan sayısı bakımından Dinar İlçesi'nde kurulan en büyük fabrikadır. Konak Mahallesi, Yayla sokakta kurulan tesiste konfeksiyon ve giyim eşyası imalatı yapılmakta ve 170 kişi istihdam edilmektedir.

İnfotex Mat Fabrikası: Dinar-Denizli yolu üzerinde 2006 yılında açılan fabrikada, buğdaydan saf alkol ve alkollü içki üretimi yapılmaktadır. Türk-Rus ortaklığı ile kurulan tesiste 32 kişi çalışmaktadır.

Ullmo Gıda-Su ürünleri: 1998 yılında yabancı ortaklıkla Dinar-Isparta karayolu üzerinde faaliyete geçen fabrika tatlı su ve deniz ürünleri konservesi işlemekte ve işlediği ürünleri çoğunlukla yurtdışına ihraç etmektedir. 53 kişinin çalıştığı fabrika önceleri Çalışkan Su Ürünleri olarak faaliyet göstermekte iken 2006 yılında bu ismi alarak faaliyetine devam etmektedir.

Üçtuğ Mermer ve Çorap Fabrikası: 2004 yılında mermer, 2006 yılında ise çorap imalatı yapan bölümleri açılan fabrika, Dinar-Isparta karayolu üzerinde kurulmuştur. Her çeşit mermer , traverten, eskitilmiş ürün, mozaik ve doğal taş üretimi ile her türlü bay, bayan, çocuk çorabını üretimi yapılmaktadır. Mermer ve çorap üretiminin önemli bir bölümü yurtdışına ihraç edilmektedir. Mermer ve diğer ürünler üretimi aylık 25 konteyner, çorap üretimi ise yıllık 9,5 milyon çifttir. Fabrikada, 100'den fazla çalışan bulunmaktadır.

Diğer sanayi tesislerinden bazıları ise; Tensan Teneke Fabrikası(16 kişi çalışmakta) Denizli yolu üzerinde, Dinar Tuz Fabrikası(7), Önder Uğur Un Sanayi(18) eski sanayide, Ünak Makine Sanayi(12), Önder Yem Sanayi(14), Ön-Yem Sanayi(14)

yeni küçük sanayi sitesinde, Dilas Kauçuk Sanayi(18) Eber yolunda faaliyetlerine devam etmekte ve Dinar şehri ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır.

d. Eğitim Fonksiyonu: Dinar Şehri'nde, ilk mektep binasının 1889 yılında Toptepe Mahallesi'nde hizmet vermeye başladığı belirtilmektedir. Sonraki yıllarda Ulucami yanındaki Mescit Sübyan Mektebi açılmıştır. 1931 yılından sonra günümüzde Ilıca Mahallesi'nde bulunan Cengiz Topel İlköğretim Okulu'nun bulunduğu yerde Ilıca Mektebi yapılmış ancak 1965(1961) yılında bu okul yıkılarak yerine şimdiki okul faaliyete geçmiştir. 1948 yılında bu okuldaki ilkokul öğrencileri Emniyet Mahallesi'nde açılan Yeniyol İlköğretim Okulu'na(1936) taşınmış ve burası ortaokul olmuştur.

Dinar şehrinin hem alansal hem de nüfus açısından gelişimine bağlı olarak yeni okullar açılmaya devam etmiştir. Sırasıyla; 1960 yılında Fatih İlköğretim Okulu(60 Evler Mahallesi), 1966 yılında Dinar Lisesi(Sanayi), 1975 yılında İmam Hatip Lisesi(Emniyet), 1982 yılında Çok Programlı Lise²⁹(İncirli), 1989 Sağlık Meslek Lisesi(Üçlerce), 1990 yılında Atatürk İlköğretim Okulu(Santral) ve 1991 yılında Anadolu Lisesi(Sanayi) eğitim öğretime başlamıştır. 1995 yılında yaşanan depremden birçok binada olduğu gibi okullarda çeşitli derecelerde etkilenmiştir. Deprem sonrasında bu okullardan başka; 1996 yılında Şakir Ünver(Korubaşı Mahallesi) ve Sermaye Piyasası Kurulu İlköğretim(Yeni Mahalle) okulları, 1997 yılında da Anadolu Öğretmen Lisesi(İstasyon Mahallesi) hizmete girmiştir. Ayrıca 1993 yılında şehirde, Afyonkarahisar Üniversitesine bağlı Dinar Meslek Yüksek Okulu açılmıştır. 2008 yılı verilerine göre okulda, 670'i I. Öğretim ve 333'ü II. Öğretim toplam 1003 öğrenci bulunmaktadır. Öğrenciler şehirde bulunan 9 özel yurt ve evlerde ikamet etmektedir.

Eğitim-öğretim alanında da şehir, merkezi bir özellik göstermektedir. Dinar İlçesi'nde bulunan 9 Ortaöğretim, 47 İlköğretim kurumu bulunmakta, İlköğretim okullarının 32'si başka okullara taşınmaktadır. Bu okullardan 6 Ortaöğretim ve 6 da İlköğretim Okulu Dinar Şehri'nde bulunmaktadır. Taşınan okullardaki öğrencilerin büyük bir kısmı yine Dinar İlçe Merkezi'ne taşınarak eğitim öğretime devam etmektedir. Dinar İlçesi'nde ortaöğretim okullarında okuyan(1781) öğrencinin %88,2'si(1571), ilköğretim okullarında okuyan(6952) öğrencinin %56,6'sı(3937) şehir merkezindeki okullarda eğitim-öğretim görmektedir.³⁰

e. Sağlık, Kültürel ve Sosyal Fonksiyonlar: Dinar İlçe Merkezi'nde, şehir ve çevresindeki kırsal yerleşmelere sağlık hizmeti veren; 1 devlet hastanesi, 4 sağlık ocağı, 1 ana çocuk sağlığı merkezi ve 1 verem savaş dispanseri bulunmaktadır. Bu kurumlarda 200'den fazla personel çalışmakta ve şehirde ikamet etmektedir. Devlet hastanesi ve 1 nolu sağlık ocağı Pınarbaşı Mahallesi İncirli Caddesi üzerinde yer almaktadır. Ayrıca Bağlar, Ilıca ve Hürriyet mahallerinde de birer sağlık ocağı hizmet vermektedir. Dinar Devlet Hastanesi, 103 yatak kapasitesiyle Dinar İlçesi'nde bulunan 8 belde ve 56 köyle birlikte şehir merkezinde yaşayan insanlara hizmet veren önemli bir sağlık merkezi konumundadır.

Çalışma alanında, Stadyum Mahallesi'nde 1500 kişi kapasiteli 1 stadyum, 1 kapalı spor salonu ve Atatürk Mahallesi'nde 2 semt spor sahası bulunmaktadır. Kültürel

²⁹ Şimdiki METEM(Mesleki Teknik Eğitim Merkezi-End.Mes.Lisesi).

³⁰ Dinar Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtları, 2007, Dinar.

fonksiyonların mahallelere göre dağılımına baktığımızda; şehir imar planında 11 mahallede kültürel ve sosyal tesis alanı yer almakta ve ayrıca Sanayi ve Ticaret Odası'nın, Esnaf ve Zanaatkarlar Odası'nın 1'er konferans salonu bulunmaktadır.

f. Turizm Fonksiyonu: Dinar Şehri ve yakınında kurulan iki önemli antik şehir, Kelenia ve Apameia'dan yukarıda sözedilmiştir. Apameia antik kenti(Foto 4), Mercimek tepesi yamaçlarında, Kelenia antik kenti ise Apameia antik kentinin doğusunda Kaleyiği tepe çevresinde kurulmuştur. Ancak her iki kent de halen büyük oranda toprak altında gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Apameia kent alanında, yarım daire şeklinde bir yapı kalıntısı içinde tiyatro, stadyum ve Artemis Anaitis tapınımına ait tapınak temeli bulunmakta, bunlar yüzeye daha yakın, diğer yapılar ise toprak altında bulunmaktadır³¹. Helenistik dönemde üzerinde Maeander(Marsyas-B.Menderes) nehri ve flüt çalan Marsyas'ı gösteren resimler olan sikkeler basıldığı bilinmektedir. Romalıların Anadolu'da katıldıkları ilk savaş olan Magnesia Savaşı(M.Ö. 190) sonrasında yapılan barış anlaşması(M.Ö. 188) da burada imzalanmıştır ve Apameia Barışı olarak adlandırılmaktadır.

Dinar Şehri'nin, 19. yy. sonuna kadar çok sayıda antik kalıntıya sahip olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında büyük kilise, Artemis Anaitis Tapınağı, su kemerleri ve hamamların kalıntıları yer alır. Bu yapıların hiç birisi günümüze ulaşamamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır;

Panteon Tapınağı: Eski Kelenia antik kentinin bulunduğu, Toptepe (Tekke) Mahallesi'nden Suçikan yönünde uzanan sırtta yapılmıştır. Menderes Un Fabrikası bahçesinde buradan yuvarlanmış normal boylarda Zevs Geleinos ve Demeter heykelleri bulunmuş ve Afyon müzesine götürülmüştür. Bu tepe şimdi gecekondularla dolmak üzeredir.

Artemis Tapınağı: İncirli Caddesi üzerinde yol çalışması sırasında anıt meydana çıkmış ve kapatılmıştır. Tapınağın bölük taşları yerinde durmaktadır. Yapılaşma izni verilmemiş olmasına karşın bu bölgenin etrafına birçok inşaat yapılmış ve çok korunamamıştır.

Stadyum: Toptepe Mahallesi'nde Dedeoğlu yokuşu ile eski gemi üstü arasında, Kızılay sineması arkasında Toptepe'ye yaslanmış olarak yapılmıştır. Buradaki evlerin arka bahçesinde oturma basamaklarından bir kısmı hala durmaktadır. **Apameia Kilisesi:** Suçikan kaynağının üst tarafında tren yoluna yakın yerde bulunmaktadır. Kale yıkığı da denilen bu yapının bir adı da kervansaraydır.

Ilıca Kemer: Ilıca Mahallesi Ilıca Caddesi'nde(şimdi etrafı çevrilerek, havuz halindedir) 2 kemerden oluşmaktadır. Efsaneye göre; Therme su tanrısının yeridir(Dinar ilçe yıllığı, 2007).

³¹ İlaşlı, A., 2005, "İlk yerleşimden Roma dönemine kadar Afyonkarahisar", Afyon Kütüğü, C.I, s.94-100, Ankara.

Foto 4. Apameia Antik Kenti

Foto 5. Suçikan parkı ve mesire alanı

alanı

Şehirde; halkın dinlenme ve rekreasyon alanları olarak kullandığı mesire ve park alanları yer almaktadır. Büyükmenderes nehrinin kaynaklarından Suçikan ve Düden bunlardan ikisidir. Diğerleri ise İncirli, Santral, Gar ve Meslek Yüksek Okulu parklarıdır. Ayrıca hemen her mahallede çeşitli büyüklükte yeşil alanlar mevcuttur. Antik kaynaklara göre Suçikan; mitolojide tanrı Apollon ile Kelenia prensi Marsyas arasında, dünyanın ilk müzik yarışmasının yapıldığı belirtilen yerdir. Aynı zamanda Suçikan, Tanrı Apollo'yu müzik yarışmasına davet ederek meydan okuyan, Satyr Marsyas'ın önce derisinin yüzülüp sonra öldürüldüğü yerdir³². Ayrıca Şehir'de konaklama yapılacak, Suçikan parkında bulunan Suçikan Oteli dışında 3 otel daha bulunmaktadır. Bunlar; Devran, Gönen ve Kanarya otelleridir.

İlçe Merkezi'nde, Dere, Üçlerce, Konak ve İstasyon mahallelerinde ağaçlandırılmış ve ağaçlandırılmakta olan sahalar bulunmaktadır. Şehrin kuzeydoğusunda yer alan şehir mezarlığının kuzeyinde ve batısındaki ormanlar, alan bakımından en büyük yeşil alanları oluşturmaktadır.

Sonuç

Çalışma alanı olarak belirlenmiş olan Dinar şehri, Afyon İli'ne bağlı Dinar İlçesi'nin idari merkezi konumundadır. Dinar şehri, Akdeniz Bölgesi'nin Göller Yöresi'nin kuzeybatısında yer almakta ve aynı zamanda Isparta-Denizli, Afyon-Denizli, Konya-Denizli ve Afyon-Antalya karayollarının kesişme noktasında bir kavşak merkezinde bulunmaktadır.

Dinar şehrinde, cumhuriyet öncesi dönemde, Cami-i Kebir ve Üçlerce mahalleleri bulunmakta iken 1960'lara kadar Toptepe, Suçikan, Konak ve Ilca mahalleleri eklenmiştir. Dinar ilçesine bağlı yerleşmelerden Dinar merkeze olan göçlerle şehirde hem alansal hem de nüfus açısından önemli oranda büyüme yaşanmıştır. Afyon-Denizli-Isparta-Burdur Demiryolu ağı ve Afyon-Dinar, Dinar-Denizli ve Dinar-Isparta karayolu güzergahları şehrin gelişme alanını belirleyici unsurlar olmuştur. 1960'larda 6 olan mahalle sayısı, 1995'e kadar 23 ve günümüzde ise 28'e ulaşmıştır.

³² Thomas Drew-Bear, T., 2005, "Grek ve Roma döneminde Afyonkarahisar", Afyon Kütüğü, CI, s.100-101, Ankara.

Şehir, özellikle 1960'lı yıllardan sonra ulaşım ağlarının gelişmesine bağlı olarak Dinar Ovasına ve B.Menderes nehri yatağına doğru yayılma göstermiştir. Alüvyal dolgularla kaplı ve yeraltı suları bakımından doygun ve zayıf zeminli bu saha, 1995 depreminden en fazla etkilenen alan olmuştur. Depremden etkilenen mahallelerin durumuna bakılmaksızın, 1995 depremi sonrası yine aynı alan üzerinde afet konutları ve diğer alanlar inşa edilmiştir. Ancak yinede ova tabanına doğru gelişme gösteren şehrin en önemli dezavantajı, 1. derecede deprem sahasında yer almasıdır. Bu nedenle şehrin yer seçim alanının ova tabanına doğru değil de zeminin daha sağlam olduğu Akdağ ve Samsun dağı yamaçlarına doğru olması gerekmektedir. Fakat tam tersi bir durum söz konusudur.

Deprem şiddetini azaltmak için binaların inşasında kullanılan malzeme, malzemenin kalitesi, yapı tekniği ve işçilik gibi unsurlar önemsenmelidir. 1995 depremi öncesinde, ahşap karkaslı kerpiç, ahşap karkaslı tuğla, tuğla yığma, kargir ve beton karkaslı yapılar yaygın yapı özelliklerini oluşturmaktaydı. Temeli taştan, üzerileri kerpiç ve tuğla ile örülmüş, tek katlı ve karkaslı binaların depremde hasar oranları fazla olmamıştır. Bu nedenle depremden sonra yapılan afet konutları başta olmak üzere tüm binaların deprem yönetmeliğine uygun olmasına, çok katlı inşa edilmemesine, radyal dayanıklı temeller üzerine oturtulmasına, kaliteli malzeme ile yüksek teknik ve işçilikle inşa edilmesine özen gösterilmelidir.

Dinar ilçe merkezinin; 1927 yılından sonra 2000 yılına kadar gerçekleştirilen nüfus sayımlarının tamamında şehrin nüfusu sürekli bir şekilde artış göstermiştir. 2007 yılında şehir nüfusu 24340 kişi olarak tespit edilmiştir. Nüfusun yaklaşık %70'i hizmet sektöründe çalışmaktadır. Nüfus özelliklerinin mahallelere göre durumu incelendiğinde; Atatürk ve Hürriyet alan bakımından en büyük, Pancar ve Stadyum nüfus açısından en kalabalık, İtfaiye, Emniyet ve Toptepe en fazla nüfus yoğunluğuna sahip mahallelerdir. Özellikle 1960 ve sonrasında köylerden ilçe merkezine göçler, 1980'li yıllarda açılmaya başlanan eğitim başta olmak üzere diğer resmi kurumlar etkisiyle nüfusta artış meydana gelmiştir.

Fakat nüfusu kendine çekecek unsurlara önem verilmesine, ulaşım ağlarının kesişme noktasında olmasına, çeşitli büyüklükte sanayi ve ticaret işletmeleri bulunmasına ve çevresindeki yerleşmelere göre merkezi bir konumda olmasına rağmen şehir günümüzde göç veren bir yerleşme durumundadır. Özellikle 1995 depremi sonrasında çalışma alanında önemli miktarda nüfus, başta Isparta şehri olmak üzere yakın şehirsal alanlara göç etmiştir. En azından bu nüfusun bir bölümünün geri dönmesini sağlayacak idari, sanayi ve ticari açıdan yeni işyerlerinin açılması konusunda çalışmaların yapılması şehir açısından avantaj oluşturacaktır.

Dinar Şehri, Dinar İlçesi'nde bulunan yerleşmelerin idari, sosyal, sağlık, eğitim, sanayi, ticaret ve diğer bütün fonksiyonlar itibarıyla merkezi bir özellik göstermektedir. 1909 yılında ilçe merkezi olan Dinar, 8 belde ve 56 köy yerleşmesinin idari merkezi durumundadır. İlçe merkezi olması nedeniyle şehir, başta idari fonksiyon olmak üzere diğer şehirsal fonksiyonlar açısından da kendisine bağlı bulunan yerleşmeleri etki alanı içerisinde bulundurmaktadır.

Şehirde merkezi ticaret alanı, Camikebir, Adliye ve Emniyet mahallelerinde toplanmıştır. Bu mahallerde; Adliye, Yeniyol, Belediye, Ilıca, Teminal, Santral, Evren ve Hal caddeleri ile bu caddelere bağlı sokaklar kamu ve özel işyerlerinin yoğunlaştığı sahalardır. Dinar şehrinde, sanayinin eski toplanma alanı olarak Suçkan caddesi

olmasına karşın günümüzde sanayi, Denizli yolu üzerinde Yeni Küçük Sanayi Sitesinde, şehir merkezinde bazı mahallelerde, Dinar-Denizli, Dinar-Isparta karayolları üzerinde yoğunlaşmıştır. Dinar İlçesi'nde bulunan işletmelerin yaklaşık %80'i ve bu tesislerde çalışanlarında %86'sı Dinar Şehri ve çevresinde faaliyet göstermektedir. İşletmeler, 1960 ve daha sonrası dönemde açılmaya başlamıştır. Çeşitli sektörlerde üretim yapan bu tesislerin sayısının ve kapasitesinin artırılmasına önem verilmelidir.

Dinar Şehri'nde, ilk mektep binası 1889 yılında Toptepe Mahallesi'nde açılmıştır. Şehrin hem alansal hem de nüfus açısından gelişimine bağlı olarak yeni okullar hizmete girmiş ve eğitim-öğretim alanında da şehir, merkezi bir özellik kazanmıştır. Günümüzde çalışma alanında, 6 ortaöğretim, 6 ilköğretim ve 1 meslek yüksek okulu bulunmaktadır. Dinar İlçesi'nde ortaöğretim okullarında okuyan öğrencilerin %88.2'si, ilköğretim okullarında okuyan öğrencilerin %56,6'sı şehir merkezinde eğitim-öğretim görmektedir.

Dinar İlçe Merkezi'nde, şehir ve çevresindeki kırsal yerleşmelere hizmet veren sağlık, sosyal ve kültürel tesisler de yer almaktadır. Şehir'de, 1 devlet hastanesi, 4 sağlık ocağı, 1 ana çocuk sağlığı merkezi ve 1 verem savaş dispanseri, 1500 kişi kapasiteli 1 stadyum, 1 kapalı spor salonu, Sanayi ve Ticaret Odası'nın, Esnaf ve Zanaatkarlar Odası'nın 1'er konferans salonu bulunmaktadır.

Dinar Şehri ve çevresinde çok sayıda antik kalıntı tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde; şimdiki şehrin üzerinde kurulduğu Apameia antik kenti, Apameia antik kentinin doğusunda Kelenia antik kenti, Apameia kilisesi, Panteon ve Artemis Anaitis Tapınağı, su kemerleri ve eski hamamlar bulunmaktadır. Bu yapıların hiç birisi günümüze ulaşmamış veya halen büyük oranda toprak altında gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Ancak kalıntıların çoğunun üzeri yapılaşma izni verilmemesine karşın kaçak inşa edilmiş birçok bina ile işgal edilmiş durumdadır. Bu nedenle şehir ve çevresindeki arkeolojik alanlar daha iyi tespit edilmeli, ortaya çıkarılmalı ve bu durumdan kurtarılmalıdır. Ayrıca şehirdeki, Büyükmenderes nehrinin kaynaklarından Suçikan ve Düden başta olmak üzere diğer rekreasyon alanları daha iyi düzenlenmeli, işlevsellikleri artırılmalı, tanıtımları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALİAĞAOĞLU, A., 2004, Afyonkarahisar Şehir Coğrafyası, Ank. Üniv. Sos.Bil. Enst. Doktora Tezi, Ankara.
- ARKEO ATLAS, 2007, Kelenia: Afyon'daki Pers Kenti, S.6, s.74-83, İstanbul.
- Biricik, A.S. ve diğ., 1996-1997, "1 Ekim 1995 Dinar Depremi", Marmara Coğ. Der., S.1,s. 63-102, İstanbul.
- Dinar Belediyesi, 2006, Revizyon İmar Planı Haritası, Dinar.
- Dinar Esnaf ve Sanatkarlar Odası Kayıtları, 2008, Dinar.
- Dinar İlçe Yıllığı, 2007, Dinar Belediyesi , Dinar
- Dinar Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtları, 2007, Dinar.
- Dinar Ticaret ve Sanayi Odası kayıtları, 2008, Dinar.
- DOĞANAY, H, 1998, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Çizgi Kitabevi, s.504, Erzurum.
- DREW-BEAR, T., 2005, "Grek ve Roma Döneminde Afyonkarahisar", Afyon Kütüğü, C. I, s.100-101, Ankara.
- ERGİN, K., ve diğ., 1967, Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu(MS 11-1964 sonuna kadar), İTÜ Maden Fak. Yay No:24, İstanbul
- , 1971, Türkiye ve Dolaylarının Deprem Kataloğu(1965-1970), İTÜ Maden Fak. Yay.No:28, İstanbul.
- GÖNEY, S., 1984, Şehir Coğrafyası I, İst.Üniv. Ed.Fak.Yay.No: 2274, İstanbul.
- Harita Genel Komutanlığı, 1/25000 Ölçekli Topografya Haritası(L24d3,L24d4),Ankara.
- HIZAL, İ., Aygen, M.S., 1987, Osmanlı Salnamelerinde Afyonkarahisar, Türkeli Yay. No:19, Afyon.
- <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>
- İLASLI, A., 2005, "İlk Yerleşimden Roma Dönemine Kadar Afyonkarahisar", Afyon Kütüğü, C.I, s.83, Ankara.
- KALKAN, A., 2007, Geyikler'den Dinar'a İz Bırakanlar, Gün Ofset, Konya.
- KARAZEBEK, M, 2005, "Osmanlılar Döneminde İdari Yapı", Afyon Kütüğü, C. I, s,185-200, Ankara.
- KAYA, A., 2000, Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi, Ege Üniv. Ed. Fak. Yay. No:112, İzmir.
- KOÇYİĞİT, A., 1984, "Güneybatı Türkiye ve Yakın Dolayında Levha İçi Yeni Tektonik Gelişim", Türkiye Jeoloji Kurumu Bül., C.27, S.1, s. 1-17, Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1994, "Zile'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", Ank,Üniv.Tür.Coğ.Arş. ve Uyg.Mer.Derg., S.3, s.219-241, Ankara.
- SARGIN, S., 2004, Kuruluş, Gelişme ve Şehrsel Fonksiyonlar Açısından Korkuteli Şehri, SDÜ Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bil.Derg., S.11, s.111-136, Isparta.
- STRABON, 1987, Coğrafya (Anadolu:Kitap; XII, XIII, XIV), Arkeoloji ve Sanat Yay., s. 63-67, İstanbul.(Çeviren:Adnan Pekman)
- TANDOĞAN, A, 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Basım, Trabzon.
- TEXİER, C, 1923, Küçük Asya, TBMM. Maarif Vekaleti Yay. No:2, C.2, İstanbul.
- TÜİK, Nüfus Sayım Sonuçları, 1940-2000, Ankara.
- TÜİK, 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyo-Ekonomik Nitelikleri (Afyon), Ankara.
- TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehrsel Fonksiyonlar, İst.Üniv. Yay. No:1840, İstanbul.
- WEBER, G., 1892, Dinair(Gueikler), Celenes-Apamee Cibitos, Besançon, Fransa.
- YALÇINKAYA, S., 1996, DSİ.XVIII. Bölge Md., Dinar ve Çevresinin Jeoloji Haritası, Isparta.
- YAZICI, H., 1995, "Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt", Türk Coğ.Der., S. 30, s. 189-218, İstanbul.

